

Baas in eigen dorp

Over local ownership als instrument voor
ontwikkeling, beheer en behoud van de leefomgeving

De serie

Baas in eigen dorp maakt deel uit van de serie Werkplaats Dorpslandschappen en wordt uitgegeven onder auspiciën van kenniscentrum Stichting Voorwerk en het Lectoraat Plattelandsvernieuwing van Hogeschool Van Hall Larenstein. Centrale taak is de gedachtewisseling over de mens en de kwaliteit van zijn leefomgeving te inspireren en hierbij verrassende dwarsverbanden tussen sectorale denklijnen te leggen.

Deze reeks, onder redactie van J.N.H. Elerie en W.R. Foorhuis, publiceert werkboeken over de praktijk van ruimtelijke ontwikkeling en de rol die bewonersparticipatie hierin heeft. Elk deel is gebaseerd op ervaringen uit actieonderzoek, experimenten en verkenningen. Ze zijn bedoeld als voorbeeld, handleiding of inspiratie om bestuurlijke vernieuwing en beleidsontwikkeling te genereren en een rijkere en maatschappelijk meer bevredigende praktijk op de werkvloer op te leveren.

Baas in eigen dorp kwam tot stand in samenwerking met het project LancewadPlan-Nederland, een internationaal project over het landschap en cultureel erfgoed in de Waddenzeeregio.

Inhoud

- 3 **Voorwoord**
- 5 **Inleiding**
- 7 **Hoofdstuk 1 – Het Loodsproject**
 - Ontwikkelingsplannen
 - Ontwikkelingsplannen in Den Hoorn
 - Local ownership in Den Hoorn
- 10 **Hoofdstuk 2 – Wat is local ownership**
 - Gemeenschappelijk belang
 - Gemeenschappelijk nut
 - Gemeenschappelijke visie
 - Trekker
- 13 **Hoofdstuk 3 – Beschrijving van het proces**
 - Het initiatief
 - De actoren
 - Het begin
 - Probleem, houding en opgave
 - Het speelveld
 - Middelen, uitvoering en beheer
- 22 **Bijlage: Van DOP tot LOP – Ontwikkelingsplannen in vogelvlucht**

De brochure **Baas in eigen dorp** laat zien hoe het kabinetsmotto 'samen werken, samen leven' invulling kan krijgen. De inhoud van de brochure is tot stand gekomen door een samenwerking van veel partijen. Aan het achterliggende onderzoek is samengewerkt door twee studenten van verschillende onderwijsinstellingen. Het initiatief voor het onderzoek komt uit het internationale samenwerkingsproject LancewadPlan. En uiteindelijk gaat het over projecten die door inwoners, ondernemers en overheden in Den Hoorn, Texel, en op vele andere plaatsen zijn opgezet. Zonder al deze verschillende vormen van samenwerking had deze brochure nooit gemaakt kunnen worden.

Voorwoord

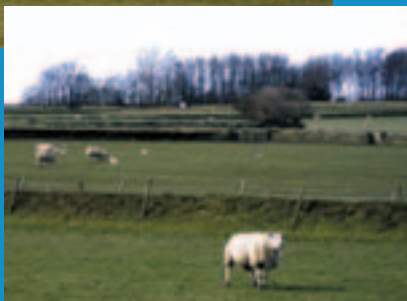
Het ontwikkelen en beheren van de leefomgeving is een van de basisactiviteiten van de mens. De leefomgeving is zo belangrijk voor mensen, dat zij zich er mee vereenzelvigen. Het is een deel van onze identiteit. De laatste jaren is het de trend om de inrichting van de leefomgeving meer decentraal te organiseren, door bewoners zelf meer verantwoordelijkheid voor en zeggenschap over hun leefomgeving te geven. Dit veranderingsproces in de verantwoordelijkheden voor de leefomgeving is de komende jaren cruciaal. Het zal de leefbaarheid van veel dorpen en gebieden zichtbaar gaan beïnvloeden. In deze brochure staat waar al projecten met nieuwe verantwoordelijkheden zijn uitgevoerd en wat we hier van kunnen leren. Een mooi begin voor een duurzaam samenleven.

Prof. dr. A.N. van der Zande
Hoogleraar Belvedere, WUR

drs. W.R. Foorthuis
lector Plattelandsvernieuwing
Van Hall/Larenstein

Inleiding

Samen Werken, Samen Leven – dit is het motto van het kabinet Balkenende IV. Dit kabinet wil bijdragen aan een samenleving waarin ‘de eigen kracht van die samenleving wordt benut en waarin creativiteit en eigen initiatief worden ondersteund.’ De overheid ziet zich als bondgenoot van de burgers en wil ‘open staan voor initiatieven van burgers, streven naar maatwerk en waar mogelijk decentralisatie’, aldus het coalitieakkoord.

Dit beleid sluit aan bij een tendens die al sinds enkele jaren is waar te nemen. Burgers kunnen en willen steeds meer zelf regelen, zeker wanneer het gaat om de kwaliteit van de eigen leefomgeving. De inspraak van de jaren '70 is geleidelijk aan veranderd in meespraak. Maar er kan meer. We willen dit laten zien in deze publicatie die de neerslag is van een onderzoek dat twee studentes, een van Wageningen UR en een van Van Hall Larenstein, in de Werkplaats Regionale Transitie hebben uitgevoerd. De context van dit onderzoek is het Europese project LancewadPlan. In dit project ontwikkelen Denemarken, Nederland en de twee Duitse deelstaten Niedersachsen en Schleswig-Holstein een visie en strategie over de wijze waarop zij het behoud en de duurzame ontwikkeling van landschap en erfgoed rond de Waddenzee ter hand willen nemen. Gemeen-

schappelijk proberen zij antwoorden te vinden op de vraag naar de belangrijkste actuele opgaven van (ruimtelijk) beleid, de grootste bedreigingen en kansen voor het landschap en cultureel erfgoed van het Waddenzeegebied.

Maar LancewadPlan is geen theoretische verkenning. De kennis wordt ontwikkeld op basis van een aantal regionale pilot-projecten. Een van de pilots heeft plaatsgevonden op Texel. De gemeente had hier in een structuurvisie de ontwikkelingslijnen tot 2020 geschetst, waarna de inwoners van het dorp Den Hoorn hebben nagedacht over de door hen gewenste toekomstige ontwikkelingen. Dit heeft in het voorjaar van 2004 geresulteerd in de publicatie van het rapport ‘Den Hoorn: Groot in het Klein’. Dit rapport is onder andere gebruikt, om aan gemeente en provincie globaal de gewenste ontwikkelingen voor het dorp kenbaar te maken. Voor de verdere planontwikkeling hebben de inwoners met professionele ondersteuning onder de naam Loodsproject een concreet dorpsomgevingsplan (DOP) Den Hoorn’ uitgewerkt. Het plan werd opgesteld in een participatief proces, waaraan zowel bewoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties en verschillende overheden zoals de provincie Noord-Holland deel hebben genomen.

Nadat het DOP en de lijst met uitvoeringsprojecten

klaar was ontstond de vraag hoe nu verder te handelen. In Den Hoorn is sprake van een grote betrokkenheid van de bewoners en er zijn verschillende mogelijkheden denkbaar om projecten uit te voeren en daarna duurzaam te beheren. Het ligt dan ook voor de hand hier een vorm van samenwerking te toetsen die onder de naam local ownership bekend is. Het onderzoek van de twee studentes was erop gericht inzicht te verkrijgen in de mogelijkheden van local ownership voor beheer en onderhoud van landschap en cultuurhistorie.¹ Voor de betrokken partijen kunnen uit dit onderzoek tegelijk een aantal handreikingen voortkomen die nuttig kunnen zijn voor de voortzetting van het proces waar zij gezamenlijk aan zijn begonnen.

Om het onderzoek van de studentes ook voor een breder publiek toegankelijk te maken hebben we een publicatie samengesteld waarin we in hoofdstuk 1 eerst de resultaten van het DOP in Den Hoorn voorstellen. Daarna zoomen we in hoofdstuk 2 in op local ownership. We zullen het begrip afbakenen en vervolgens de stappen in het proces doorlopen. Die stappen zullen in het derde hoofdstuk worden geïllustreerd met praktijkvoorbeelden die de studentes tijdens hun onderzoek hebben bestudeerd.

¹) Het onderzoek ‘Local Ownership, voor initiatiefnemers met grootse plannen’ is digitaal beschikbaar en per e-mail op te vragen bij keuning@keuninginstituut.nl / p.j.braaksma@minlnv.nl

Hoofdstuk 1 – Het Loodsproject

In Den Hoorn op Texel hebben bewoners samen met andere organisaties en overheden een dorpsontwikkelingsplan, kort DOP, opgesteld. In dit DOP hebben de inwoners beschreven welke ontwikkelingen zij voor de korte, middellange en lange termijn wenselijk en nuttig achten. Aan de hand van het plan kunnen de bewoners en de gemeente tot concrete projecten komen, die tot uitvoering kunnen worden gebracht. In dit hoofdstuk worden ontwikkelingsplannen in het algemeen en de plannen op Texel in het bijzonder beschreven.

Ontwikkelingsplannen

In steeds meer dorpen beseffen bewoners dat overheidsbeleid verbeterd kan worden wanneer zij zich organiseren en aan de planvorming deelnemen. Vice versa zien ook steeds meer gemeenten en instanties het belang van lokale betrokkenheid bij het oplossen van ruimtelijke en sociale vraagstukken. Om de situatie in een dorp helder te krijgen is het maken van een dorpsvisie in veel gevallen een belangrijke eerste stap. Als vervolg hierop wordt een dorpsplan gemaakt, waarin wordt vermeld hoe de knelpunten die in de dorpsvisie zijn weergegeven kunnen worden aangepakt. Een dorpsvisie en een dorpsplan kunnen zowel opgezet worden door een dorpsbelangenorganisatie als door de overheid.

Er zijn verschillende benamingen in omloop voor zulke dorpsplannen. Misschien is het niet eens zo belangrijk hoe je het noemt, als maar voor iedereen duidelijk is wat ermee bedoeld wordt. Achter in dit boek hebben we de meest gebruikte begrippen kort toegelicht.

Ontwikkelingsplan in Den Hoorn

Dorpsvisie

Tussen 2000 en 2002 is er in opdracht van de gemeente Texel een onderzoek uitgevoerd naar de toekomstmogelijkheden van het eiland. Het resultaat hiervan is het beleidsplan *De toekomst van Texel, Structuurvisie 2020*. De adviezen hierin zijn door de gemeenteraad overgenomen als beleidskader voor de komende jaren. In dit beleidsplan komt ook het belang van toekomstplannen per dorp ter sprake. Onder de inwoners van Den Hoorn bleek een grote belangstelling voor een eigen dorpsplan. Een kerngroep heeft de situatie van het dorp geanalyseerd en hieruit een aantal conclusies getrokken. Zo is er een beeld gevormd van Den Hoorn, met de problemen van dat moment en suggesties over hoe die in de toekomst aan te pakken. Dit beeld en de suggesties zijn verwoord in de dorpsvisie Den Hoorn: **Groot in het Klein**.

Nadat de dorpsvisie was ontwikkeld, was het enige tijd stil rond dit onderwerp. Tot in 2004 toen in de ondernemersvereniging van Den Hoorn een discussie ontstond over de toekomst van Den Hoorn en een mogelijke verbetering van het 'toeristisch product'. De ondernemersvereniging kwam hier in haar eentje niet uit en zocht contact met de dorpscommissie. Samen richtten zij een werkgroep op waarvoor ook agrariërs en andere geïnteresseerde 'Hoornders' benaderd werden. De werkgroep ging verder onder de naam **Loodsteam**.

Dorpsontwikkelingsplan

Samen gingen zij werken aan het **Loodsproject**. Omdat men een stap voorwaarts wilde maken en concreet wilde toewerken naar projecten werd besloten een dorpsontwikkelingsplan uit te werken. "Er zijn al 'papieren tijgers' genoeg en de noodzaak om de economie daadwerkelijk een impuls te geven is groot. Ons ontwikkelingsplan gaat daarom verder dan visies en omgevingsplannen." De ontwikkeling vond plaats in een interactief proces, met verschillende bewoners en belanghebbenden. Zij werden uitgenodigd mee te denken over de invulling van het dorpsontwikkelingsplan. Gevraagd werd naar wensen en ideeën aangaande Den Hoorn. Dit proces werd gestuurd en

2) Culturele planologie richt zich op het integreren van kunst, cultuur en ruimtelijke inrichting en draagt bij aan de herkenbaarheid en beleefbaarheid van de omgeving. Door het inzetten van culturele planologie als instrument worden hedendaagse cultuur en cultuurhistorie ingebracht in ruimtelijke ordeningsprocessen. Door oude monumenten en landschapelementen een nieuwe functie en betekenis te geven kan het oude worden behouden en ontstaat een duurzaam landschap.

begeleid door het landschapsarchitectenbureau Parklaan. Het **Loodsteam** werd ondersteund door een klankbordgroep, waarin vertegenwoordigers van de gemeente Texel, de provincie Noord Holland en het internationale project LancewadPlan zitting namen. De provincie Noord Holland gebruikte het Loodsproject als een voorbeeldproject voor culturele planologie.²

Als doelstelling formuleerde het **Loodsteam** 'het bedenken, initiëren en doen uitvoeren van duurzame ontwikkelingen die de economie en aantrekkelijkheid van Den Hoorn en omgeving versterken, passend bij: het karakter van de 'Hooranse' gemeenschap, de structuur van het dorp, de schoonheid van het landschap en de historie.'

Het **Loodsproject** startte met een enquête onder de inwoners van Den Hoorn over kwaliteiten en knelpunten van hun leefomgeving. Met 30% ingeleverde formulieren was het respons op deze enquête opmerkelijk groot. Op basis van de resultaten werd een eerste gespreksweekend georganiseerd. Hierin werden samen met bewoners en belanghebbenden de ontwerp vragen voor het dorpsontwikkelingsplan geformuleerd. In het tweede weekend is aan de hand van deze ontwerp vragen gediscussieerd en geschetst over oplossingsrichtingen. Één van de resultaten van

de twee weekenden was een ideeënlijst met 150 voorstellen voor de ontwikkeling van Den Hoorn. De uitkomsten en informatie uit de weekenden zijn verwerkt in een schetsplan dat in twee bijeenkomsten is bediscussieerd met bewoners en belanghebbenden. Na afweging van de reacties op het schetsplan is het dorpsontwikkelingsplan opgesteld. In het dorpsontwikkelingsplan zijn projecten op de korte en middellange termijn geformuleerd, maar daarnaast ook projecten die de komende tien jaar uitgevoerd kunnen worden. Voor het uitvoeren van de plannen spelen zowel bewoners als overheden een belangrijke rol. De gemeente zal het dorpsontwikkelingsplan gebruiken voor het nog op te stellen bestemmingsplan. Ideeën die nu nog niet uitgevoerd kunnen worden zullen door een bestemmingswijziging later eventueel wel mogelijk worden.

Een deel van de plannen behoort tot de verantwoordelijkheid van de gemeenten en wordt door de gemeenten zelf opgepakt. Andere projecten kunnen door Staatsbosbeheer, het Hoogheemraadschap of de agrarische natuurvereniging De Lieuw worden opgepakt. Een groter deel kan ook door bewoners zelf worden aangepakt. Voor alle deelnemende partijen is helder dat het dorpsontwikkelingsplan voor Den Hoorn en omgeving geen

juridische status heeft. Het is een plan op basis waarvan initiatieven kunnen worden ontwikkeld door zowel ondernemers, bewoners als overheden.

Local ownership in Den Hoorn

In Den Hoorn kan local ownership goed in de praktijk worden gebracht. Er is sprake van een actieve bevolking die veel om het landschap geeft. Ook heeft Den Hoorn als dorp te maken met een teruglopende leefbaarheid. De dorpsbewoners willen dan ook graag meewerken. Ook beseffen de bewoners, dat Den Hoorn afhankelijk is van het toerisme. Laten ze de kwaliteit van het landschap achteruitgaan en de voorzieningen teruglopen dan zal dit ten koste gaan van de economie van het dorp.

In het dorpsontwikkelingsplan zijn kansrijke projecten weergegeven, die op korte en middellange termijn uit te voeren zijn. Belangrijke toetsingscriteria voor de uitvoering en de draagkracht zijn het algemene belang en versterking van de omgeving en / of de leefbaarheid. Het aanleggen van wandelpaden rondom het dorp van Den Hoorn is het eerste project dat al direct is opgepakt door verschillende bewoners en ondernemers van Den Hoorn. De uitvoerbaarheid van dit initiatief is getoetst door de onderzoekers en wordt beschreven in het onderzoeksrapport.

Hoofdstuk 2 –

Het begrip *local ownership* is afkomstig uit de ontwikkelingssamenwerking. Op kleinschalige wijze wilde men lokale betrokkenheid creëren bij de ontwikkeling van lokale politiek en programma's. Men realiseerde zich dat het vooral de lokale partners zijn die de bereidheid moeten hebben te investeren in het succes van deze programma's en toe moeten willen werken naar doelen, die zij zichzelf hebben gesteld.

We zullen in dit hoofdstuk een aantal essentiële kenmerken van local ownership beschrijven die uit de verkenning van een aantal projecten naar voren zijn gekomen. Een gemeenschappelijk belang, een gemeenschappelijke uitvoering, en een goede verdeling van taken en verantwoordelijkheden tussen overheden, maatschappelijke organisaties en burgers zijn daarbij cruciaal. Wat dit betekent zullen we hieronder toelichten.

Gemeenschappelijk belang

Onder *local ownership* verstaan we een lokaal proces, waarin burgers, maatschappelijke organisaties en overheden samen bij de planvorming, de uitvoering en het beheer betrokken zijn. Vaak wordt gesteld dat een dergelijk initiatief afkomstig zou *moeten* zijn van één of meerdere burgers en dus niet door een overheid zou mogen zijn opgestart. We delen dit uitgangspunt niet. Belangrijk is

niet wie als eerste een initiatief heeft genomen, maar hoe een dergelijk initiatief wordt opgepakt en verder wordt uitgewerkt. Het gaat dan ook niet om een bilaterale samenwerking tussen overheid en lokale bewoners, maar om een alliantie tussen alle partijen die lokaal van belang zijn. Welke dat zijn, kan van geval tot geval verschillen, maar de lokale overheid en de lokale bevolking vormen een constante factor met gelijke verantwoordelijkheden.

We spreken hier dus van een proces met diverse betrokken partijen, die elk eigen bevoegdheden, eigen verantwoordelijkheden en eigen taken hebben. Zo'n proces kan nooit worden doorlopen zonder dat er sprake is van een gedeeld belang. Er moet daarom altijd een sterke verankering zijn in de plaatselijke politiek, bij maatschappelijke organisaties, eventueel in het bedrijfsleven, en in de gemeenschap die het betreft. *Local ownership* onderscheidt zich op twee punten van allerlei andere vormen van lokale betrokkenheid:

1. De lokale burgers hebben *in alle drie fasen*, dus in de planvorming, de uitvoering en het beheer, een dragende rol;
2. Hun rol is geformaliseerd. Burgers nemen dus, net als de overige partijen, niet deel om een individueel belang te dienen, maar zij vertegen-

Wat is local ownership

woordigen het collectieve belang van de plaatselijke bevolking. Dit komt bijvoorbeeld tot uitdrukking door het oprichten van een stichting of een vereniging.

Gemeenschappelijk nut

Spreken we van *local ownership* hebben we het altijd over een proces en niet over een project. Zo'n proces kan niet worden aangestuurd vanuit de strakke planning in tijd en geld zoals we dat van pure uitvoeringsprojecten kennen. Het is dan ook van groot belang dat de aanleiding altijd als ontwikkeling en als kans wordt benaderd.

In de praktijk is dat vaak anders: een aanleiding is een probleem, iets wat als negatief wordt ervaren. In veel gevallen zijn het dan ook de bewoners die het initiatief nemen voor zo'n proces. Zij zijn ontevreden met een bepaalde ontwikkeling in hun omgeving en willen hier verandering in brengen. Het is echter ook mogelijk dat zo'n proces wordt gestart door de (lokale) overheid. Vaak wordt het begin van zo'n overheidsinitiatief met achterdocht, of op z'n minst met scepsis bekeken. In dat geval praten de spelers alleen maar mee om er bij te zijn als het 'mis' gaat en ze kunnen ingrijpen door 'nee' te roepen.

Ongeacht wie de initiatiefnemer is, ligt hier een argument voor alle partijen om veel tijd te

investeren in de start. Men zou het eens moeten worden over de uitgangspositie, de gewenste ontwikkelingsrichting en de doelen van het proces; het nut is misschien niet voor iedereen hetzelfde, maar er is ook hier sprake van gemeenschappelijkheid: niemand zit er alleen om zijn eigen winst te behalen, maar iedereen zet zich in vanuit het besef dat het resultaat voor allen een verbetering betekent. Hier moet men de tijd voor nemen omdat het zich in het verloop van het traject terugbetaalt.

Gemeenschappelijke visie

Zowel de initiator van het proces als de overige betrokken partijen moeten zich bewust zijn van de aanleiding en de ontwikkelingsmogelijkheden die hieruit ontstaan. Dit krijgt alleen vorm als alle deelnemers in het proces bij de aftrap een gemeenschappelijke vertrekvisie hebben op de aanleiding, op de ontwikkelingen die daarmee te maken hebben, en op de manier waarop je hiermee om kunt gaan. Er moet een situatie ontstaan, waarin niet alleen het belang, maar ook de visie op mogelijke oplossingen worden gedeeld. Alleen wanneer er sprake is van een gemeenschappelijke visie, kan ook het proces in zijn geheel worden begrepen, en kunnen er vruchtbare oplossingen worden gevonden.

Trekker

Misschien het belangrijkste aspect is de trekker. Iemand moet zich met passie, overtuiging en overtuigingskracht voor het proces inspannen. Vaak is dat een vrijwilliger of een groep van vrijwilligers, zeker in het allereerste begin. Dat is zwaar, zoals blijkt uit alle projecten die door de onderzoeksters zijn beschreven. Maar het hoeft niet zo te blijven. Wanneer er sprake is van een gedeeld belang, zijn er op termijn vaak ook mogelijkheden voor betaling te vinden, vanuit de plaatselijke overheid, door subsidies en / of door een gemeenschappelijke bijdrage van alle belanghebbende partijen.

Een paar vuistregels voor de trekker:

1. Houd een gemeenschappelijk doel en kader voor ogen
2. Werk samen
3. Heb vertrouwen
4. Houd het simpel, maar ga complexe antwoorden niet uit de weg
5. Straal creativiteit en energie uit
6. Geef ruimte aan mensen om te veranderen (maar geef jezelf ook die ruimte)
7. Heb oog voor samenhangen
8. Communiceer veel en open

Hoofdstuk 3 –

Beschrijving van het proces

Local ownership in Neede:
het Gedenkbos

Het initiatief

In de meeste projecten die door de student-onderzoeksters zijn beschreven was er sprake van een negatieve aanleiding. Eén of meerdere burgers waren ontevreden over de bestaande situatie of een ontwikkeling die hen niet beviel. Meestal heeft dit te maken met de achteruitgang van de landschappelijke of cultuurhistorische kwaliteit van de omgeving.

Soms echter komt de directe aanleiding ook van buiten, zoals bijvoorbeeld in een project in het dorp Neede, waar een aantal bewoners reageerde op een prijsvraag die het Gelders Landschap ter gelegenheid van haar 75 jaar bestaan had uitgeschreven. Volgens het reglement moest het project in Gelderland zelf plaatsvinden, het moest gericht zijn op toename van betrokkenheid bij natuur en landschap, op herstel of ontwikkeling van natuur en landschap en wezenlijk was dat de indiener(s) zelf actief meedachten en deelnamen aan de uitvoering. Gezamenlijk hebben de bewoners het plan voor een gedenkbos in Neede uitgewerkt. Hier kunnen mensen een boom laten planten ter ere van een gebeurtenis of om een herinnering levend te houden.

Een ander voorbeeld is een initiatief in het dorp Koudum in de provincie Fryslân. Een groep ondernemende burgers had door eigen investering een

woningbouwproject gerealiseerd en met de winst een stichting met een investeringsfonds voor andere initiatieven opgericht. Onder andere kon het dorp met middelen uit dit fonds worden aangesloten op het ADSL-netwerk, waarvoor een minimumaantal aansluitingen als voorwaarde geldt. KPN achtte dit aantal in Koudum niet haalbaar. De stichting stelde zich garant voor betaling van dit minimum. De actie werd zo succesvol dat met Koudum nu ook het hele platteland rond Koudum van ADSL is voorzien. Dit heeft er zelfs toe geleid dat KPN landelijk haar voorwaarden voor ADSL-aansluiting heeft herzien.

Het initiatief voor een langdurig **local ownership** – proces kan echter ook van een gemeente afkomstig zijn. In de gemeente Emmen bijvoorbeeld is in de wijken Angelslo, Emmerhout en Bargeres in de jaren 90 een zeer bijzondere aanpak voor stadsvernieuwing ontwikkeld: **Emmen Revisited**. Kernwoorden voor deze aanpak zijn samenwerken in een alliantie, bewoners als gelijkwaardige partner en een gezamenlijk programma op sociaal, fysiek en economisch gebied. Gewerkt wordt vanuit een speciaal projectbureau in de wijk. **Emmen Revisited** is niet van ‘de’ gemeente of ‘de’ corporatie, maar van alle partijen gezamenlijk. In onderling overleg worden werkbare compromis-

sen gevonden, afspraken gemaakt en projecten uitgevoerd. De regie ligt als het ware tussen de partijen.

De actoren

Een van de dragende onderdelen van een lokaal proces is het vormen van het samenwerkingsverband. Wie zijn de stakeholders? In het ideale geval zijn dit alle partijen die vanuit hun kennis en hun belangen bij het proces betrokken moeten worden. Dit is uiteraard van geval tot geval verschillend. Het is zaak het veld te analyseren, de partijen te benoemen en hun rol te definiëren. Zo is er in het buurtschap Zudert in de provincie Overijssel door één bewoonster het plan opgesteld de omringende hooilanden weer regelmatig te laten maaien. Vanwege de teruggang van agrarische activiteit was er sprake van toenemende verruiging van het landschap. Bij de ontwikkeling van het project zijn behalve de lokale bewoners ook Natuurmonumenten (als eigenaar van enkele stukken grond), de Koninklijke Nederlandse Heide Maatschappij (als ondersteuner van kleinschalige initiatieven) en twee rietmaaiers (als professionele uitvoerders), de provincie en het ministerie van LNV betrokken.

Voor het Gedenkbos in Neede is een nog breder samenwerkingsverband gevormd. De belangrijkste

ste partner is de Dienst Landelijk Gebied (DLG), ingehuurd door de Gebiedscommissie Neede-Borculo, waar de initiatiefnemers contact mee hadden op genomen. DLG verzorgde voor de Stichting Gedenkbos Neede de aanvragen voor de Europese en rijkssubsidies. Daarnaast zijn ook de gemeente Berkelland, de lokale woningcorporatie en het Waterschap Rijn en IJssel partners in het project.

Een interessante mogelijkheid is ook de aanknopng bij het rijksbeleid. We zien dit bijvoorbeeld in het project **Kasteellandschap Asten: Oude wortels, nieuwe tradities**. Door verschillende ontwikkelingen op en rondom het kasteelterrein tussen Asten en Heusden zijn in de laatste jaren de cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten onder druk zijn komen te staan. De van oudsher nauwe relatie tussen kasteel en omringend landschap dreigde verloren te gaan. Sommige ruimtelijke vraagstukken hebben vooral een relevantie voor de bewoners, voor andere zaken zijn ook boeren, tuinders, gemeente, provincie en waterschap een partij. Gezamenlijk werd een masterplan opgesteld om een beeld te schetsen van een nieuw kasteellandschap waarin de verschillende betrokken partijen zich herkennen en dat gebruikt wordt als vertrekpunt voor verdere planvorming in het gebied. Bewoners, omwon-

*Local ownership in Asten:
een masterplan voor kasteel en
landschap*

den, boeren en tuinders, dorpsraad, gemeente, provincie, waterschap en VVV zijn op verschillende momenten in het planproces betrokken bij het maken van keuzes en het zoeken naar oplossingen. Door een van de trekkers werd ook het projectbureau Belvedere betrokken. In het **Belvedere**-beleid hebben de ministeries van OCW, VROM, LNV en V en W 1997 de krachten gebundeld om strategieën en concrete oplossingen te stimuleren waarin behoud en ontwikkeling met elkaar worden verzoend, respectievelijk het een het ander versterkt. Door de ondersteuning vanuit Belvedere konden ook externe experts, zoals een architect, een landschapsarchitect en een onderzoeker van Wageningen Universiteit bij de planvorming worden betrokken.

Uit alle projecten in de verkenning van de onderzoeksters blijkt dat een mix van lokale burgers, overheden, uitvoerende of beherende instanties en externe experts het beste resultaat geeft. Een goede vertegenwoordiging van de lokale burgers is daarbij een absolute vereiste. Niet alleen zorgt dit voor een krachtig draagvlak, het levert vaak ook een breed spectrum aan lokale kennis. Bovendien hebben burgers elk hun eigen capaciteiten, competenties en vooral netwerken. Velen zijn professionals op gebieden die in het project aan

de orde komen, of hebben connecties naar instanties waarmee een eerste contact gemakkelijker gelegd kan worden dan alleen langs formele wegen.

Het begin

Wanneer een idee geboren is volgt meestal een fase van informele verkenning. De participerende partijen worden doorgaans eerst één voor één in een voorgesprek benaderd om op hoofdlijnen te worden geïnformeerd. Om de betrokkenheid te formaliseren volgt er een officiële aftrap. Hoe zo'n kick-off wordt georganiseerd, daarvoor bestaan er tal van enthousiasmerende manieren.

De volgende zaken moeten in ieder geval ter sprake komen:

- De basishouding: constructief, opbouwend, met open vizier, tot nut van het algemeen
- Het gemeenschappelijke doel moet worden vastgesteld. In de praktijk is het vaak zo dat de aanleiding bestaat uit een probleem, iets wat als negatief wordt ervaren. Het begin van zo'n proces wordt dus vaak met achterdocht, of op z'n minst met scepsis bekeken. Dit is de reden om juist in de beginfase veel tijd te besteden aan een goed samenwerkingsverband en het creëren van een sfeer van vertrouwen. Dat kan niet geforceerd worden, maar een open communicatie kan er wel bij helpen.

- De formele vertegenwoordigers van de verschillende stakeholders moeten worden aangewezen
- Ieders verantwoordelijkheden moeten worden geformuleerd; niemand zit er voor een individueel belang, iedereen vertegenwoordigt een collectief en is daarvoor ook gemandateerd
- Bevoegdheden ophelderen; daarbij moet helder zijn hoe de uiteindelijke beslissing wordt georganiseerd. Er wordt een partnerschap op gelijke basis geambieerd, en het bestuur (bijvoorbeeld van een stichting) moet zijn uiteindelijke keuze en beslissing motiveren.
- Spelregels afspreken: dit betreft de wijze waarop de participanten met elkaar omgaan. Niemand misbruikt zijn deskundigheid om de discussie te smoren en niemand blijft aanschoppen tegen een oordeel dat aantoonbaar deskundig en juist is.
- Tijdsplan: binnen welk tijdsbestek willen we welk doel hebben bereikt? Dit hoeft niet te betekenen dat dit tijdsplan koste wat het kost moet worden ingehouden. Zo'n tijdplan geldt als globaal houvast. Wanneer ervan wordt afgeweken moet de reden duidelijk zijn.
- Het beschikbare budget en de verdeling: welke partij verricht welke inspanning tegen welke eventuele vergoeding? Wie verkent mogelijkheden tot aanvulling van het budget?

- Het startdocument of het plan van aanpak: de stappen in het proces moeten duidelijk zijn en allen moeten het hierover eens zijn

Het is goed mogelijk en zelfs waarschijnlijk dat er hierna nog een paar bijeenkomsten worden gehouden, totdat bijvoorbeeld het startdocument zo is geformuleerd dat alle partijen zich erin kunnen vinden. Belangrijk is wel dat er een duidelijk signaal wordt afgegeven dat het proces en het project doorgaan: een **go – no go** voor de volgende stap.

Een goed voorbeeld voor zo'n getrapte kick-off is de **Coöperatieve Supermarkt** in Sterksel. Na het verdwijnen van de laatste kruidenier uit dit Brabantse dorp heeft een werkgroep door middel van een enquête verkend of er überhaupt wel behoefte was aan een dorpswinkel. 'Wilt u een eigen winkel? Bent u bereid hier ook geregeld boodschappen te doen? En wilt u een bijdrage leveren in tijd of geld?' Nadat een positief respons was ontvangen werden de geïnteresseerden uitgenodigd voor een startbijeenkomst. Er was een opkomst van circa 100 personen, die gezamenlijk besloten tot oprichting van een coöperatie. *'Als je iets samen wilt bereiken, moet je het samen doen.'* De werkgroep vormde het bestuur van de coöpe-

ratie 'Dorpswelzijn Sterksel'. Voor de start-financiering zorgden, elk voor eenderde deel, de Rabobank, de provincie en de inwoners van Sterksel, die massaal aandelen kochten. Met ondersteuning van een sterke achterban, partners uit het bedrijfsleven (in dit geval de 'Spar') en de overheid kan dus in zelforganisatie veel tot stand kan worden gebracht – als er een werkelijke behoefte bestaat, en als iedereen bereid is mee te denken en niet rigide vasthoudt aan de regels. Zo hanteert de Sparketen eigenlijk een norm van minimaal 2000 inwoners, ging echter uiteindelijk akkoord met de 'slechts' 1200 inwoners van Sterksel. Onnodig te zeggen dat zo'n winkel – en dat geldt voor willekeurig welk initiatief – materieel en immaterieel veel meer oplevert dan zijn primaire functie. Hij geeft mensen werk, een opgave, een gemeenschappelijk succes, brengt hen bij elkaar, letterlijk en figuurlijk. Een grote groep vrijwilligers zorgde eerst voor het opknappen en inrichten van het winkelpand en later voor het beheer; alleen de bedrijfsleider heeft een fulltime betaalde functie. De vrijwilligers gingen unaniem akkoord met betaalde jonge kassahulpjes voor de zaterdag. De vrijwilligerssamenstelling is zeer gevarieerd. Er werken jongeren, vijftigers en zelfs mensen van in de tachtig.

Probleem, houding en opgave

De overheid is bezig zich terug te trekken, maar dat betekent dat ze anderen in staat moet stellen om verantwoordelijkheden over te nemen. Dat vergt heel wat, niet alleen van overheidsinstellingen, maar ook van de overige partners in het proces. Wat hier om de hoek komt kijken is een 'nieuw burgerschap'. De populistische opvatting dat de overheid niet meer zou (moeten) zijn dan uitvoerder van 'de' volkswil staat haaks op het karakter en de grondslagen van ons publieke bestel. Helemaal 'local owner' kunnen bewoners dus niet worden. Het nieuwe burgerschap is geen kwestie van je wil doordrukken, maar van verantwoordelijk willen zijn en verder willen kijken dan je eigen belang. Overigens, zo nieuw is dit nieuwe burgerschap helemaal niet. Het democratische ideaal van de Atheners was een politiek stelsel waarin alle burgers als politiek mondig werden beschouwd. Iedere burger, geleerd of niet, rijk of arm had gelijk recht van spreken, als het om de publieke zaak ging. Men noemde dit de *politeis*. Hoewel vele burgers dit recht nooit feitelijk uitoefenden, betekende dat een houding van actief luisteren naar en het beoordelen van soms ingewikkelde concurrerende argumenten. De volksvergadering werd een forum van collectieve besluitvorming

en verantwoordelijkheid. Dit had tot gevolg dat wetten als moreel bindend werden ervaren. We bepleiten hier uiteraard niet de herintroductie van de directe democratie. Maar als we over *local ownership* spreken zouden we het eigenlijk maar niet meer moeten hebben over de 'bewoners'. We spreken over burgers. En burgers zijn we in eerste instantie allemaal. Natuurlijk vertegenwoordigt iedereen een bepaalde organisatie of belangengroep, maar dat doet hij allereerst als burger, en pas daarna vanuit de functie of de groep die hij in het proces representeert. Ook de 'bewoners' zijn behalve bewoners ook professionals. Zoals iedereen hebben ook zij een opleiding, een beroep, competenties en capaciteiten. Die moeten we opsporen en inzetten waar mogelijk en gewenst.

Wat heeft dit nu allemaal met probleemverkenning, doelstelling en formuleren van opgaven te maken? Heel veel. Want als we ons eerst eenmaal bewust zijn van onze hoedanigheid van burger en de houding, de verantwoordelijkheid en het gedrag die het burgerschap met zich meebrengt, dan kijken we heel anders tegen de problemen aan. Probleemverkenning is dus een belangrijke stap die echter vaak veel te vroeg wordt uitgevoerd. Daardoor worden er vaak oplossingen gezocht voor problemen die vanuit een hele andere situatie

ontstaan. Je moet betrokkenheid voelen, en je moet daarnaar willen handelen. Je moet verantwoordelijkheid niet willen afschuiven (mopperen), maar bij jezelf willen houden.

Het is dus heel belangrijk om duidelijk te krijgen wat het probleem nu echt is. Is het onveiligheid, verloedering, gebrek aan kwaliteit? En zo ja, aan welke kwaliteit: ruimtelijke, maatschappelijke, individuele? Hebben we eenmaal de werkelijke problemen gedefinieerd, is het belangrijk dat hierover ook inderdaad overeenstemming wordt bereikt. Er moet dus een realistisch beeld over de problemen ontstaan, voordat er over oplossingen wordt nagedacht.

We zagen dat al hierboven in het voorbeeld van de Coöperatieve Supermarkt. Zolang er slechts een handjevol mensen is die terugverlangen naar een dorpswinkel, komt een project niet van de grond. Dat lukt alleen wanneer dit wordt gedeeld door het hele dorp, en wanneer mensen dan ook inderdaad de daad bij het woord voegen door aandelen te kopen en niet alleen in de winkel te gaan kopen, maar er ook te werken. Iets vergelijkbaars is gebeurd in Koudum. Vroeger stonden de dorpsbelangenvergaderingen te boek als 'klaagvergaderingen'. Ze zijn nu een feest om

naartoe te gaan. *'De sfeer in het dorp is veranderd, je ziet nu echt dat mensen aan het ondernemen zijn,'* schetst een van de bewoners. Gedurende de laatste twintig jaar is daar een proces op gang gekomen waarin mensen met een initiatief zelf een startkapitaal bij elkaar brachten en vervolgens keken hoe aanvullende subsidies te vinden waren. Bestuurders, bewoners en andere partijen werden betrouwbare partners voor elkaar. *'We wisten dat als we energie in Koudum steken er ook zeker iets uit zou komen.'*

Het speelveld

Met speelveld bedoelen we de vrije ruimte die gebruikt kan worden bij de verkenning van de mogelijkheden om een oplossing te vinden en te realiseren. In eerste instantie is het zaak die terreinen af te bakenen die vaststaan en waarover niet gesproken kan worden. Veel bewoners en gebruikers zijn gauw geneigd om wensen te formuleren die onmogelijk gehonoreerd kunnen worden. Zaken die allang besloten zijn, worden opnieuw ter discussie gesteld. En bestuurders zijn wel eens geneigd om – vanuit politieke overwegingen – over zulke zaken vaag te blijven. Dit is dodelijk voor de procesvoering. De grenzen moeten helder worden getrokken: wat kan wel en wat kan niet. Veel mogelijkheden zitten verscholen in

de beleidsplannen en de programma's van de stakeholders in de alliantie. Die bieden in veel gevallen inhoudelijke aanknopingspunten en kunnen bovendien zorgen voor budgettaire versterking.

Waaraan niet getornd kan worden, is vigerend beleid: de vaste kaders, zoals EU-normen. Dit beleid mag echter niet als excuus dienen om discussies af te kappen. Er moet nauwkeurig en creatief worden gekeken welke ruimte het beleid voor het proces biedt en waar kaders juist kunnen worden benut om initiatieven te kunnen realiseren. Een goed voorbeeld is het project Kerkepaden Zieuwent in de provincie Gelderland. Na een dodelijk ongeval in 1992 van een fietsend schoolkind groeide in het dorp de behoefte aan positieve actie. De dorpsbelangenorganisatie Zieuwents Belang inventariseerde de lokale wensen. Hieruit bleek dat het wegen- en padenstelsel rond het dorp Zieuwent in onvoldoende mate voorzag in de behoefte van fietsers en wandelaars. Verder vond men de maaswijdtes van het wegennet te groot; binnendoor fietsen of wandelen was vaak niet meer mogelijk. Er werden diverse suggesties gedaan om bepaalde verdwenen paden weer in ere te herstellen, daarnaast zouden ook nieuwe paden kunnen worden aangelegd om de recreatieve

mogelijkheden te bevorderen. Een inventarisatie van wenselijke trajecten leverde direct al een aan te leggen padlengte op van circa 10 km, verdeeld over 15 verbindingen. De voorstellen zijn hierna op kaart uitgewerkt.

Tijdens de planontwikkeling en -uitvoering werd samengewerkt met het ministerie van LNV, de provincie Gelderland, de gemeente Lichten-voorde, Recreatieschap Oost-Gelderland, diverse grondeigenaren, het waterschap IJsselland- Baakse Beek, plaatselijke ondernemers en vele vrijwilligers. Daarbij werd handig gebruik gemaakt van nieuw nationaal beleid ter bevordering van de toegankelijkheid van het landelijk gebied. De rijksoverheid zocht naar experimentele projecten, waarbij de organisatie in handen lag van een lokale partij en de financiële ondersteuning bij de overheid. De overheid had baat bij ervaringen op het gebied van sociale acceptatie, juridische regeling, kosten van aanleg en de organisatie van het beheer met inzet van de plaatselijke bevolking.

In de provincie Fryslân is in 2006 het proces **Oude Paden – Nieuwe Wegen** opgestart dat hieraan verwant is. In een samenwerkingsverband van Steunpunt Monumentenzorg Fryslân, het projectbureau Belvedere, Plattelânsprojekten Fryslân, Landschapsbeheer Friesland, Doarpswurk, vele

Friese gemeenten, het Lectoraat Plattelandsvernieuwing Van Hall Larenstein en met talloze lokale betrokkenen wordt voor de hele provincie het historische padenstelsel in kaart gebracht. Doel is niet alleen om die paden opnieuw in gebruik te nemen, maar ook en vooral om meer inzicht te verkrijgen in het samengaan van wegen en landschap en die kennis in te zetten bij de ontsluiting van nieuwe wijken. Ook hier wordt aangeknoopt bij bestaand beleid: op lokaal en provinciaal niveau bij het cultuurhistorisch en recreatief beleid en op nationaal niveau bij het Belvedere-beleid.

Middelen, uitvoering en beheer

Toch is juist de inbedding in het huidige beleid vaak ook een struikelblok voor veel processen. Reden is de sectorale benadering die bij veel overheden ondanks de pogingen tot integraal beleid nog steeds een feit is. Goede **local ownership** – processen vertonen een brede mix aan ruimtelijk-landschappelijke, culturele, recreatieve, sociale en economische doelstellingen, waardoor ze niet in een hokje te plaatsen zijn en vaak als een hete aardappel worden doorgeschoven. Dit ondervonden ook de trekkers van het 'Gedenkbos Neede', die bovendien de ervaring opdeden dat ook veel fondsen langs sectorale lijnen georganiseerd zijn.

Daarom moeten projectplannen vaak doelgericht naar een specifieke sector worden 'toegeschreven', waardoor fondsen vaak juist het innovatieve aspect van processen missen en het lang duurt voordat nieuwe kennis wordt opgepikt en algemeen toegankelijk wordt. De meeste fondsen zien zich nog steeds hoofdzakelijk als geldschietters en niet ook als kennisbanken.

Op verschillende plaatsen wordt ook in het nieuwe coalitieakkoord de noodzaak tot 'ontkokering' benadrukt: 'Problemen en mogelijkheden waarmee mensen in hun leven te maken hebben, zijn nauw met elkaar verweven. Daarom moeten', zo wordt gesteld, 'de beleidskokers worden verlaten: beleid op het gebied van arbeidsparticipatie, onderwijs, gezin, mantelzorg, levensloop en jeugd dient onderling afgestemd te zijn ten behoeve van de mensen om wie het gaat. Door gedeelde waarden, participatie, emancipatie en integratie zal sociale samenhang bevorderd kunnen worden.' Het verband tussen ruimtelijk en sociaal beleid wordt hier weliswaar niet expliciet gelegd, maar de projecten die door de onderzoeksters worden beschreven laten stuk voor stuk zien dat local ownership – processen niet alleen de ruimtelijke kwaliteit verbeteren, maar ook bijdragen aan de versterking van sociale verbanden en niet zelden

ook tot een economische impuls kunnen leiden. Een paar voorbeelden zijn al ter sprake gekomen: de supermarkt in Sterksel, waar o.a. een markt-partij het economische nut van het project inzag en daarvoor afstapte van haar formele eisen. Bovendien zijn de inwoners zelf door middel van de aandelen een belangrijke financier; het Gedenkbos in Neede dat voor de opstart een bijdrage uit een fonds van de lokale woningcorporatie ontving, omdat deze het belang voor de leefbaarheid in het gebied begreep. Genoemd is ook al het proces in Koudum: hier werd door een aantal inwoners met lef een areaal landbouwgrond gekocht, 135 woningen werden gebouwd. Het geld dat hiermee verdiend werd, bleef in eigendom van de eerder opgerichte stichting en werd ingezet om lokale initiatieven te realiseren. Vaak worden middelen ook door een schenking verkregen, zoals in het geval van een project in het dorp Espel in Flevoland, waar een leegstaand kerkgebouw is omgebouwd tot multifunctioneel centrum. De kerkgemeenschap heeft het gebouw aan de stichting geschonken. Dit vertegenwoordigde een waarde van 70% van de totale kosten, een bedrag dat is ingezet als eigen bijdrage voor het verkrijgen van de Leader+ subsidie.

Ook de inzet van vrijwilligers kan worden gekapitaliseerd, waardoor middelen voor cofinanciering kunnen worden gegenereerd. In het dorp Beltrum, waar naar voorbeeld van het naburige Zieuwent eveneens is begonnen met het aanleggen van kerkepaden rond het dorp dragen de vrijwilligers 14% van het totale bedrag bij in de vorm van gewerkte uren, waarbij elk uur € 12,50 waard is.

Hiermee wordt het belang van **local ownership** ook in de uitvoering van een project onderstreept. Betrokkenheid van lokale partijen eindigt immers niet wanneer het plan er eenmaal ligt. Alle projecten draaien ook in de fase van uitvoering en beheer op lokale vrijwilligers. Toch kunnen zij nooit de enigen zijn die hiervoor de verantwoordelijkheid dragen. 'Eigenlijk is een project niet te doen alleen met vrijwilligers', zegt een van de trekkers in Neede. 'Je zou er iemand aan moeten kunnen laten werken, die ook tijdens kantooruren beschikbaar is en die je er deels voor kunt betalen.' De continuïteit van een proces staat en valt met de mogelijkheid van een doorlopend budget, waardoor de vele vrijwilligers aan het werk kunnen blijven en er gezorgd kan worden voor professionele begeleiding. Veel lokale verenigingen zorgen door een **selfrevolving fonds** voor de nodige beheersbudgetten.

Dit zou een taak moeten zijn die door de hele lokale en regionale gemeenschap gedragen wordt. Over de manier waarop ook overheden hier structureel aan kunnen bijdragen is tot nu toe nog weinig praktijkervaring opgedaan. Hier ligt een belangrijke vraag voor de toekomst die een accentverschuiving in de houding ten opzichte van lokale processen met zich meebrengt. Niet alleen de taken van ambtenaren kunnen daardoor veranderen, maar ook de besteding van gemeentelijke middelen. Misschien is het dan ook nuttig om voortaan niet zozeer meer te spreken van **local ownership** maar van **common ownership** – gemeenschappelijkheid niet alleen in het belang, het nut, de planvorming, maar ook in de financiering, de uitvoering en in het beheer.

Bijlage:

Dorpsplan

Een dorpsplan is een toekomstvisie voor en door het dorp. Het eerste doel van het maken van een dorpsplan is het niveau van de leefbaarheid van het dorp en de omgeving te behouden c.q. te verbeteren. Tevens kunnen overheden en organisaties rekening houden met de wensen van de bewoners die in het plan beschreven staan. Het initiatief voor het maken van een dorpsplan komt over het algemeen vanuit een dorpsbelangenorganisatie die het plan kan gebruiken om de belangen van de inwoners beter te kunnen behartigen. Het plan wordt veelal getrokken en gecoördineerd door een werkgroep van de dorpsbelangenorganisatie.

Bij de ontwikkeling van het dorpsplan geven de bewoners zelf de onderwerpen voor het plan en hun prioriteiten aan. In het plan staan knelpunten die door de bewoners zijn aangedragen. Het plan wordt uitgevoerd door dorpsbewoners die zich hebben verenigd in uitvoeringsgroepen.

Dorpsvisie

Een dorpsvisie is een samenhangende en toekomstgerichte visie op de ontwikkeling van een dorp. Een dorpsvisie is een instrument voor de gemeente om een schifting aan te brengen tussen gewenste en onhaalbare projecten. Tegelijkertijd is het een houvast voor plaatselijke belangen-

Van DOP tot LOP – Ontwikkelingsplannen in vogelvlucht

verenigingen, om adequaat te reageren op nieuwe plannen van de zijde van de gemeente of de provincie.

Het initiatief wordt genomen door de gemeente, waarna het wordt overgenomen door de dorpsbelangenorganisatie. De dorpsvisie is een document dat gemaakt wordt door de bewoners voor de gemeente. Het wordt dan ook gemaakt en vastgesteld door de bewoners. De uitvoering van het plan gebeurt door de bewoners en de gemeente.

Dorpsomgevingsplan

Een dorpsomgevingsplan is een ruimtelijk ontwikkelingsplan voor dorp en dorpslandschap. Het gaat hier in de eerste plaats om een vorm van participatief ontwerpen waarbij de opvattingen van bewoners over de kwaliteit van hun dorpslandschap en de veranderingen in hun directe leefomgeving worden weergegeven in een ontwerpvisie.

Bij de dorpsomgevingplannen in de gemeente Aa en Hunze is de gemeente de initiatiefnemer geweest. De gemeente moest een nieuw bestemmingsplan maken en heeft ervoor gekozen om de bewoners actief te betrekken bij de voorbereidingen. Zo'n DOP wordt door de gemeente en vertegenwoordigers van de dorpsgemeenschap in samenwerking met procesbegeleiders gemaakt. De bewoners worden geïnformeerd en een aantal

afgevaardigden van de dorpsgemeenschap worden actief in het proces betrokken. In een dorpsomgevingsplan wordt over het algemeen nog weinig aandacht besteed aan het vervolgproces.

Dorpsontwikkelingsplan

Een dorpsontwikkelingsplan is breder opgezet dan een dorpsomgevingsplan en heeft betrekking op alles wat samenhangt met de leefbaarheid. Een dorpsontwikkelingsplan geeft een toekomstvisie en beschrijft concrete maatregelen die nodig zijn om de door de dorpsbewoners beoogde visie te bereiken. Het initiatief wordt genomen door de dorpsbelangenorganisatie in opdracht van de gemeente.

Een dorpsontwikkelingsplan wordt over het algemeen getrokken door de gemeente en de dorpsbelangenorganisatie. De bewoners leveren de bouwstenen voor het plan. Uitspraken en ideeën vanuit het dorp worden vergeleken met uitspraken en ideeën van gemeente en instellingen. Deze worden zoveel mogelijk gestroomlijnd. Daarmee ontstaat de basis voor een gezamenlijke visie en de verdere planvorming.

Dorpsomgevingsprogramma

Een dorpsomgevingsprogramma is een instrument om reconstructiedoelen te relateren aan de door de burgers gewenste verbeteringen in een dorp. Het doel van een dorpsomgevingsprogramma is

oplossingen te zoeken voor de grootste problemen op korte termijn; dat wil zeggen locaties zoeken waar beoogde ontwikkelingen een plek kunnen vinden. Het initiatief wordt genomen door de gemeente, waarna de dorpsraden het project verder trekken. De dorpsraad maakt een aandachtspuntenlijst en koppelt deze op discussie- en informatieavonden terug naar de bewoners. De uitvoering vindt plaats op zo'n hoog schaalniveau dat provincie en gemeente hiervoor verantwoordelijk zijn.

Landschapontwikkelingsplan

Een landschapontwikkelingsplan brengt de omgeving uitgebreid in beeld zodat helder is waar iets wel of niet kan. Het doel is het landschap in het buitengebied van een dorp in stand houden, bij nieuwe ontwikkelingen te betrekken en waar mogelijk te versterken. Het initiatief wordt genomen door de gemeente, zij is ook de trekker van het proces. Elke inwoner kan meedenken om het plan vorm te geven. De uitvoering komt bij een landschapontwikkelingsplan voornamelijk te liggen bij de gemeente. De bewoners van het gebied kunnen wel initiatieven ontwikkelen.

Colofon

Tekst Sabine Lutz, Keuning Instituut, Groningen, n.a.v. het onderzoek 'Local Ownership, voor initiatiefnemers met grootse plannen' van Willemijn Hooglugt en Meike Sauter

Redactie Rianne Vos, Patricia Braaksma en Dré van Marrewijk

Projectorganisatie Rianne Vos, Lectoraat Plattelandsvernieuwing

Grafische vormgeving Corrie van der Wees BNO, Schipborg

Fotografie Patricia Braaksma, Dré van Marrewijk, Ministerie van LNV en studenten van de Werkplaats Plattelandsvernieuwing

Drukwerk Koninklijke Van Gorcum, Assen

Baas in eigen dorp kwam tot stand met medewerking van studenten van de Werkplaats Plattelandsvernieuwing van Hogeschool Van Hall Larenstein/WUR.

De publicatie is mogelijk gemaakt door bijdragen van

juni 2007